

Модуль 1.

ПРИКЛАДНІ МЕТОДИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Тема 1. Сучасні методи соціальної роботи

План

1. Специфіка методології соціальної роботи.
2. Методи і технології соціальної роботи.
3. Спеціальні методи соціальної роботи.

1. Специфіка методології соціальної роботи

До факторів, що визначають специфіку сучасної методології соціальної роботи, слід віднести: динамічність (гнучкість), яка проявляється в постійній зміні змісту та форми роботи соціального працівника; неперервність, що визначається потребою постійної підтримки контакту з клієнтом; циклічність, тобто стереотипне, закономірне повторення етапів, операцій; дискретність соціальної роботи як технологічного процесу, що проявляється в нерівномірності впливу на клієнта на різних етапах діяльності.

Важливе місце в організації та проведенні соціальної роботи належить цілісній системі її методів і форм, що являють собою специфічний інструментарій науково-практичних знань.

Грецьке слово «метод» означає шлях, спосіб пізнавальної, практичної діяльності людей. Метод розглядають як сукупність підходів, прийомів, операцій практичного чи теоретичного засвоєння дійсності. Нині під методом розуміють найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим цілям.

Метод у соціальній роботі виконує подвійну роль, оскільки, з одного боку він виступає як спосіб, шлях пізнання і застосування знань, що вироблені в науках про життєдіяльність людини і в соціальній практиці, а з іншого боку, як конкретна дія, що сприяє якісній зміні об'єкта (суб'єкта). З цим підходом І. Г. Зайнишева перегукується визначення терміна «метод соціальної роботи», запропонованого новосибірськими вченими (М. В. Ромм і Т. А. Ромм). Вони розглядають метод як спосіб

раціонального дослідження і перетворення дійсності, найкоротший шлях досягнення мети.

Грунтуючись на цих підходах, під методом соціальної роботи ми розуміємо спосіб організації соціальної роботи, що приводить до досягнення оптимального результату і забезпечує позитивні зрушення в розвитку об'єкта (суб'єкта) соціальної діяльності. По відношенню до соціальної роботи можна говорити про дві групи методів: методи соціальної роботи як набуття наукового знання і як практичної діяльності.

У сучасній соціальній практиці соціальної роботи поширена класифікація методів на первинні (класичні й нові) та вторинні. До класичних методів соціальної роботи відносять: індивідуальну допомогу, групову роботу, роботу у громаді. До нових методів соціальної роботи належать: індивідуальна терапія, сімейна терапія, групова терапія. До вторинних – *супервізія*, планування, консультування, супровід практики, розвиток організації, менеджмент.

Існують різні класифікації методів залежно від ознак, що покладені в їх основу: ступінь загальності, поширеність, зміст і характер діяльності та ін. За першою ознакою виділяють *всезагальні* (філософські), *загальнонаукові* та *спеціальні методи*.

Всезагальний (філософський) метод становить єдність методологічної і світоглядної позиції суб'єкта у різних видах діяльності. Інакше кажучи, він вбирає у себе багатство загальнонаукових і конкретних методів подібно до того, як загальне вбирає у себе присутні елементи особливого й одиничного.

Ці методи вивчають у відповідних фундаментальних та прикладних науках. Коротко торкнемося їх суті.

Аналіз – це дослідження чогось, що ґрунтується на розкладанні (подумки) предмета, явища на складові, визначенні елементів цілого, розгляді їх властивостей.

Процедурою зворотного характеру є *синтез* – метод, коли знання про предмет отримують шляхом поєднання його елементів і вивчення їх зв'язку. Тому в практичній пізнавальній діяльності аналіз і синтез поєднуються.

Індукція логічне розмірковування, що рухається від тверджень емпіричного, конкретного, вузького характеру до більш широкого.

Дедуція (виведення) – розмірковування, що дає змогу за певними правилами логіки робити висновки з деяких тверджень та їх комбінацій. Вони не можуть бути більш загальними, ніж посилення (аксіоми, постулати, принципи), які ведуть до них. Виходячи з певної системи їх подібності, можна передбачити наслідки, що з них випливають.

Спостереження свідоме і цілеспрямоване сприйняття дійсності. Воно буває простим (звичайним) і складним, включеним (безпосереднім).

Експеримент (проба, досвід) дає змогу в контрольованих і керованих умовах досліджувати конкретні явища дійсності, виконує функцію критерію істинності наукового пізнання загалом.

Аналогія лежить в основі подібність предметів (явищ, процесів тощо) щодо певних властивостей.

Моделювання – метод дослідження, що ґрунтується на побудові та вивченні зразків реально існуючих предметів, явищ і конструйованих об'єктів для визначення або поліпшення їх характеристик, удосконалення, управління ними тощо. Тісно пов'язане з експериментом, воно передбачає використання процедур абстрагування й ідеалізації, разом з іншими методами глибоко проникає в теоретичне мислення і практичну діяльність.

Загальнонаукові методи застосовуються у різних галузях знань та соціальній практиці. На відміну від перших, вони визначають не всезагальний шлях, спосіб пізнання природи, а лише деякі її аспекти. До них зазвичай відносять: метод наукової абстракції; метод аналізу та синтезу; метод індукції та дедукції; метод єдності загального та особливого; історичний метод; метод переходу від простого до складного; метод єдності якісного та кількісного аналізу; генетичний метод; конкретно-соціологічний метод; метод формалізації; метод аналогії; системно-структурний метод.

А також аналіз літературних джерел, теоретичний аналіз і синтез соціально-педагогічних досліджень, спостереження у природних умовах у процесі тестування, спільних заходів тощо; вивчення та узагальнення досвіду; експеримент; метод експертних оцінок.

Часткові, спеціальні методи – це специфічні способи пізнання й перетворення окремих сфер реального світу, що притаманні іншій конкретній системі знань (політології, соціології, педагогіці, правознавству тощо). Міждисциплінарний, інтегративний характер теорії і практики соціальної роботи розширює арсенал її методів і категорій за рахунок загальнонаукових і спеціальних.

2. Методи і технології соціальної роботи

Методи соціальної роботи – сукупність прийомів, способів діяльності. Мета – дати розуміння того, як окремі індивіди або групи можуть подолати шлях у розв'язанні власних життєвих проблем.

Поняття «метод» прижилося у європейській соціальній роботі після Другої світової війни під впливом американських концепцій. У США до 60-х років ХХ ст. до методів соціальної роботи відносили індивідуальну, групову роботу, а також роботу в громаді. Вивчали ці методи незалежно один від одного, що відповідало їх історичному розвитку. Протягом наступних десятиліть унаслідок дискусій у Нідерландах і

Швеції сформувалися нові підходи, у межах яких було розроблено психологічні моделі і терапевтичні техніки (клієнтцентрована терапія спілкування, тренінг відносин, групова терапія).

Українські вчені класифікують методи соціальної роботи за такими ознаками:

- за напрямками і формами діяльності (організаційні, соціально-психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні та ін.);
- за об'єктами соціальної роботи (індивідуальні, групові, в громаді);
- за суб'єктами соціальної роботи (методи, які застосовують окремі спеціалісти, колектив соціальної служби, орган управління соціальною роботою).

За іншою класифікацією, яка бере за основу специфіку роботи державних служб соціального захисту населення, розрізняють:

- соціально-економічні методи (впливають на матеріальні, моральні, національні, сімейні та інші соціальні інтереси і потреби клієнтів). До них належать натуральна і грошова допомога, пільги, компенсації і допомоги, догляд і побутове обслуговування тощо;
- організаційно-розпорядчі методи (орієнтовані на координацію взаємовідносин соціальної роботи з організаційною структурою соціальних служб). Їм властива безпосередність впливу, опора на нормативно-правові, регламентуючі акти. Організаційні методи впливають на роботу соціальних служб через положення та інструкції, розпорядчі – сприяють оперативному розв'язанню проблем, своєчасному уточненню завдань. До організаційно-розпорядчих методів належать регламентування, нормування та інструктування;
- психолого-педагогічні методи (характерною їх особливістю є безпосередня взаємодія з клієнтом через механізм соціально-психологічної, педагогічної зміни його поведінки, самопочуття тощо). Такими методами є підтримка, надання інформації, роз'яснення, рекомендації тощо.

Іноді ведуть мову про такі методи соціальної роботи, як біографічний метод (з'ясування суб'єктивних аспектів громадського життя завдяки дослідженню особистих документів), консультування, моделювання.

Класифікація російського дослідника Сергія Тетерського охоплює:

1. Науково-дослідницькі методи (забезпечують отримання достовірної інформації, формування на її основі наукових теорій). До них належать організаційно-розпорядчі (регламентування, нормування, інструктування), психолого-педагогічні методи (переконання, соціальна терапія, сповідальний метод), метод соціального діагнозу, метод втручання в критичних випадках, метод роботи у громаді та метод роботи на вулиці.

2. Перетворювальні методи (засоби, прийоми професійного впливу соціального працівника на клієнта і його оточення). Вибір методів

Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі

залежить від специфіки роботи соціальних служб. Здебільшого вони використовують комплекс методів, хоча можливе надання переваги якомусь одному з них. У практичній соціальній роботі інколи послуговуються поняттям «група послуг». За переконаннями багатьох учених, доцільніше замість поняття «методи» послуговуватися ширшим за смисловою наповненістю поняттям «соціальні технології» – сукупність наукових знань, засобів, прийомів, методів, організаційних процедур, спрямованих на оптимізацію процесу впливу.

Серед технологій соціальної роботи виокремлюють загальні та спеціальні (прикладні).

До загальних технологій переважно відносять:

а) соціальну діагностику – процес наукового визначення і вивчення причинно-наслідкових зв'язків, ставлення індивіда до соціальних цінностей суспільства, з'ясування сутності соціальних проблем, що утворюють складну життєву ситуацію індивіда, родини, групи;

б) соціальну профілактику – роботу, спрямовану на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки, виявлення негативного впливу на життя і здоров'я людей і запобігання такому впливу;

в) соціальну реабілітацію – відновлення порушених чи втрачених суспільних зв'язків, соціальних функцій, забезпечення відповідності індивідуальної та колективної поведінки загальноновизначеним суспільним нормам і правилам;

г) соціальну корекцію – подолання чи послаблення вад психічного або фізичного розвитку дітей, порушення функцій у дорослих;

д) соціальну терапію – допомогу на емоційному, когнітивному і поведінковому рівні у визнанні і розв'язанні клієнтом власних труднощів.

Деякі науковці до загальних технологій соціальної роботи відносять також *соціальне забезпечення; соціальне страхування; опіку і піклування*. Проте ці технології збігаються з напрямками соціальної політики й здебільшого не передбачають участі в них соціальних працівників.

Спеціальні (прикладні) технології соціальної роботи у своїй основі становлять певні технологічні процедури надання допомоги соціально вразливим групам суспільства. Масив прикладних технологій утворюють:

а) соціальна робота з конкретними групами клієнтів – безробітними громадянами; з особами девіантної поведінки; з особами, що мають психічні розлади або розумову відсталість; з людьми похилого віку; людьми, які мають функціональні обмеження; з дітьми-сиротами і тими, хто залишився без батьківського піклування; з бездомними та безпритульними тощо;

б) прикладні технології соціальної роботи в пенітенціарних (виправних) установах, армії, на виробництві, за місцем проживання та ін.;

в) вирішення соціально-етнічних проблем. Соціальні технології поділяють також на інноваційні (спрямовані на впровадження нововведень) і рутинні.

Термін «соціальна технологія» певною мірою відображає процес стандартизації («машинізації») майже всіх сфер суспільного життя під впливом науково-технічного прогресу, інформатизації суспільства. У зв'язку з цим, вживання у соціальній роботі словосполучення «соціальні технології» викликає певні застороги, оскільки технологія передбачає набір стандартних процедур, послідовність операцій тощо. А соціальна робота за своєю суттю далека від раціонального процесу із задалегідь заданим порядком роботи, заснованим на стандартних, одноманітних процедурах і операціях, які не передбачають творчого, індивідуального підходу до кожного випадку. У ній немає рецептів і універсальних порад, а опанування навичками і знаннями відбувається переважно в процесі практичної діяльності, часто на власному досвіді. Соціальний працівник, який глибоко усвідомлює мету, призначення, значущість своєї діяльності, мусить завжди добирати адекватні конкретній життєвій ситуації, часто унікальні методи роботи, уникаючи будь-якої «шаблонізації».

3. Спеціальні методи соціальної роботи

І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. вважають, що у більшості джерел із проблеми класифікації методів соціальної роботи визначаються такі групи спеціальних методів соціальної роботи: організаційні (адміністративні), соціально-економічні, педагогічні та психологічні. На їх думку, до цього переліку слід також додати соціологічні методи в соціальній роботі. Крім того, інноваційна практика соціальної роботи породжує нові методи соціальної взаємодії, які не відповідають існуючим класифікаційним ознакам. До таких методів роботи належить вулична соціальна робота та метод «рівний-рівному». На характеристики окремих методів ми спинимося більш детально.

До **соціально-економічних методів** соціальної роботи належать всі існуючі засоби, за допомогою яких спеціалісти соціальної роботи здійснюють вплив на матеріальні, моральні, сімейні, національні та інші соціальні інтереси й потреби клієнта. До соціально-економічних способів впливу належить натуральна та грошова допомога, моральне заохочення клієнта, встановлення пільг, здійснення патронажу, соціального супроводу, допомоги в побутовому обслуговуванні.

Організаційні (адміністративні) методи соціальної роботи розглядаються в контексті управлінського аспекту організації діяльності структури соціальних служб. Реалізація цієї групи методів можлива лише за умови наявності відповідних нормативно-правових документів. Організаційні методи закріплюють права та повноваження, обов'язки, відповідальність кожної ланки в органах управління соціальними службами; дозволяють здійснити оперативне втручання, уточнення, вирішити епізодичні завдання. До основних методів цієї групи відносять: регламентування, нормування та інструктування.

Педагогічні методи, які найчастіше використовуються в соціально-педагогічній практиці, є різновидом методів виховання.

Методи формування свідомості спрямовані на формування певних понять, оцінок, суджень, світогляду особистості. До цих методів відносять переконання та навіювання.

Методи організації діяльності – це способи закріплення, формування позитивного досвіду поведінки, відносин, дій та вчинків. Найбільш типовими методами організації діяльності є методи доручення, соціального навчання та закріплення позитивного досвіду та гра як спосіб соціальної взаємодії та розвитку творчої особистості клієнта.

Методи стимулювання діяльності спрямовані на стимулювання особистості до покращення чи зміни своєї поведінки, розвитку мотивації на соціально схвалені способи та види діяльності. Серед методів стимулювання визначають: методи позитивного підкріплення, методи негативного підкріплення, методи змагання.

Методи самовиховання сприяють свідомій зміні людиною власної особистості відповідно до суспільних вимог та особистісного плану самовдосконалення. До цієї групи належать методи самооцінки, самоорганізації, самоконтролю та самокорекції.

Психологічні методи в соціально-педагогічній роботі застосовуються з метою діагностування особливостей індивіда та організації на основі здобутих результатів різних видів психотерапевтичної та психокорекційної роботи. Найпоширеніші методи цієї групи – тестування, психодрама, соціодрама, ігрова терапія, сімейна психотерапія, арт-терапія, епістолярна терапія, казкотерапія, соціально-психологічні тренінги.

Соціологічні методи використовуються в практиці соціальної роботи найчастіше з метою збору інформації щодо окремих суспільних проблем і визначення ставлення людей до них. До соціологічних методів відносять спостереження, опитування, анкетування, аналіз документів.

У соціальній роботі застосовуються не лише перераховані методи. Упродовж десятиріч у практиці соціально-педагогічної діяльності

виникли та набули розвитку і поширення методи, яких не було на початку її становлення. Одним із них є соціальна вулична робота, її мета полягає в покращенні становища та здоров'я дітей і молоді шляхом привнесення та додавання до середовища, де вони змушені жити, того, в чому вони мають потребу; спонукання дітей та підлітків до встановлення відносин із людьми, які піклуються про них, а також із тими, хто може допомогти їм в організації змістовного дозвілля.

Основні завдання вуличної соціальної роботи: встановлення довірливих відносин з кризовими категоріями дітей та молоді, які більшість часу перебувають на вулиці й потребують допомоги соціального педагога; сприяння в усвідомленні та прийнятті дітьми позитивних стереотипів соціальної поведінки; залучення громадськості до вирішення соціальних проблем «вуличних» категорій дітей та молоді; консультування з питань, важливих для цієї категорії, в умовах анонімності та конфіденційності; переадресування клієнтів до інших існуючих інститутів соціальної допомоги; допомога в захисті від будь-якого фізичного та психічного насилля; надання первинної медичної допомоги; здійснення профілактичної роботи щодо запобігання правопорушенням і злочинності серед дітей та молоді; надання окремих соціальних послуг (доставка їжі, одягу, медикаментів тощо).

Аналіз соціуму – це збір соціально-статистичних даних, за допомогою яких можна охарактеризувати життєву ситуацію населення в певному соціальному середовищі. До таких даних відносять кількість дітей і дорослих, людей з особливими потребами, осіб девіантної поведінки, дані про різні типи сімей, об'єкти культурно-освітнього призначення тощо.

Метод «рівний-рівному» – це спосіб надання та поширення достовірної інформації шляхом довірливого спілкування ровесників у межах організованої (акції, тренінги) та неформальної соціальної роботи (спонтанне спілкування), яку проводять спеціально підготовлені підлітки та молоді люди.

У літературі з проблем соціальної роботи досить типовим є підхід до класифікації методів соціальної роботи залежно від *позиції взаємодії соціального працівника і клієнта*. Вирішення основних завдань соціальної роботи безпосередньо пов'язане з необхідністю організації взаємодії соціального працівника і клієнта, при цьому соціально-психологічні механізми, що закладені в основу цієї взаємодії, будуть істотно відрізнятися залежно від того, хто буде виступати клієнтом: індивід, група чи община. Відповідно, йдеться про методи індивідуальної, групової роботи та роботи в громаді.

Метод індивідуальної соціальної роботи був запроваджений у практику М. Річмондом. Його сутність полягає у вирішенні проблеми з метою надання підтримки і створення ситуації, що спрямовує клієнта

на розгляд ситуації й викликає бажання подолати життєві перешкоди. В основу методу покладено механізм адаптації клієнта до життєвої ситуації. До його основних складових належать: встановлення первинної комунікації, вивчення та аналіз проблемної ситуації, визначення мети і завдань спільної роботи; корекція взаємостосунків індивіда із соціальним оточенням і з самим собою; оцінка результатів спільної роботи. Корекція ставлення до самого себе, до власного «Я» передбачає прояв адекватної самооцінки, усвідомлення причин пригніченості та їх подолання, реставрацію адаптивності, вироблення навичок щодо самостійності, створення ситуації антинавіювання, формування почуття гідності, поваги до себе, зміну ієрархії в системі цінностей, домагань клієнта. Корекція ставлення до інших (далеких і близьких) ґрунтується на здатності до емпатії, розумінні почуттів інших, чуйності, здатності до доброзичливого сприйняття стану та інтересів, переваг і недоліків інших осіб; набуття навичок повноцінного спілкування, вміння запобігати конфліктам і своєчасно розв'язувати конфліктні ситуації.

Метод групової соціальної роботи активно розроблявся в 70-ті роки ХХ ст. Особливе значення для розробки теорії методу мають результати досліджень теорії малих груп (Я. Коломенський, Р. Кричевський, К. Рудестам та інші). У сфері міжособистісних стосунків людина відчуває потребу в емоційному теплі, розумінні та контакті з іншою людиною. Соціальні суперечності нашого суспільства нерідко викликають у людей відчуття небезпеки, недовіри і безсилля. Таким чином, досвід, що набувається в спеціально організованих групах, сприяє протидії відчуженню, розв'язанню проблем, що виникають у процесі міжособистісної взаємодії.

Головною перевагою групової форми роботи є здобуття особистісного досвіду поведінки в мікросоціумі. При цьому група не пропонує еталонів поведінки, вона лише допомагає усвідомити емоційний стан, почуття, сформувати готовність до відповідальності особистості за своє майбутнє та життя в цілому. Кінцевою метою роботи групи є реабілітація кожного у власному сприйнятті, думках, почуттях; прийняття реального життя, реставрація почуття гідності та оптимізму.

Метод роботи в громаді будується на взаємодії соціальних служб та соціального працівника з представниками різних соціальних груп на місцевому чи регіональному рівні. «Громада» – це складна соціально-економічна, культурно-історична система групової спільності людей. До пріоритетних завдань роботи в громаді слід віднести: розвиток соціальних зв'язків у громаді та організацію системи взаємодопомоги і координації спільноти; розробку, впровадження та оцінку ефективності соціальних програм і планів діяльності організацій, робота яких пов'язана з питаннями соціального добробуту населення. Реалізація

цих завдань спрямована на досягнення головної мети – активізації розвитку громади і покращення моделі її життєдіяльності.

Метод вирішення проблем (розроблений Х. Перлман) ґрунтується на базовому постулаті психодинамічної концепції, згідно з яким людське життя є «проблемно-вирішальним процесом».

Основу *психосоціального методу* (запропонованою Ф. Холліс) складає з'ясування причин девіантної чи дезадаптивної поведінки суб'єкта, створення «історії хвороби клієнта». Метод передбачає складну діагностику «особистості в ситуації», при зацікавленій участі самого клієнта. Психосоціальний метод інтенсивно застосовується у разі усвідомлення клієнтом своїх індивідуальних і соціальних проблем, наприклад, проблем, пов'язаних зі здоров'ям.

Метод втручання являє собою сукупність дій для полегшення сприймання клієнтом актуальних проблем. Визначення стану проблеми і точного виконання завдань є головними складовими успішного вирішення цієї проблеми. Цей метод був запропонований у 1970 р. Рідом та Енштейном і перевірений в результаті емпіричної практики в соціальних агентствах.

Метод поведінкового підходу зосереджується на особистісних ресурсах навколишнього середовища, які можуть бути мобілізовані, щоб стимулювати та зберігати мінливу поведінку. Модифікація поведінки здійснюється за двома напрямками: оперантна та респондентна зміна поведінки.

Метод екологічного підходу пропонує покращання взаємодії людини і навколишнього середовища на основі позитивного взаємообміну. «Людина – навколишнє середовище» розглядаються як взаємоповнюючі системи, де людина має таке оточення, яке вона формує відповідними способами.

Кризово-орієнтований – це комбінований метод, що використовує елементи психотерапії, практичної психології і раціональних дискусій в соціальній роботі. Він застосовується у разі таких кризових станів, як тривога, почуття сорому, провини, ворожості тощо.

Раціональний метод індивідуальної соціальної роботи запропонований Г. Вернером як альтернатива психоаналітичним моделям індивідуальної роботи. В його основі лежать положення когнітивної теорії, згідно з якими інтенсивність дій залежить від сили волі індивіда. Мета методу полягає у зміні свідомості клієнта, яку розуміють як сукупність проявів його емоцій, уяви і поведінки. Він застосовується, коли клієнт шукає допомоги в розв'язанні своєї проблемної ситуації.

Метод терапії реальністю був запропонований В. Глассером. Його основу складає положення про те, що людині необхідно бути коханою і відчувати свою цінність, а для цього необхідна відповідна поведінка.

Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі

Мета методу полягає в тому, щоб допомогти людям зрозуміти й усвідомити відповідальність за свою поведінку.

Завершуючи огляд характерних ознак різних методів соціальної роботи, слід зазначити, що на свідомість і поведінку людей впливає багато взаємопов'язаних факторів, тому методи соціальної роботи слід застосовувати у комплексі. Тим більше, що вони органічно пов'язані й ефективні лише за одночасного застосування, а не ізольовано. Це підтверджує необхідність комплексного підходу як принципу використання методів соціальної роботи. Найвні між ними відмінності важко вловлювані. Найсуттєвішим є те, що принципи соціальної роботи постійні, мають обов'язковий характер. Методи її рухливіші, можуть варіювати залежно від зміни соціальних умов при одних і тих самих принципах. Методи соціальної роботи слід розглядати в тісному зв'язку з її цілями та завданнями. Мета зумовлює сукупність способів її досягнення; принципи дають змогу з багатьох методів обрати найефективніші у цих умовах. Усвідомлення і врахування такого діалектичного взаємозв'язку між ними – методологічна основа соціальної роботи.

Методологія соціальної роботи спирається на всезагальні (філософські), загальнонаукові та спеціальні методи. В основу класифікації методів соціальної роботи доцільно покласти мотиваційну характеристику способів впливу на стан і поведінку особи чи спільноти людей, які потребують допомоги. За цією ознакою розрізняють соціально-економічні, організаційно-розпорядчі та психолого-педагогічні методи.

Контрольні питання:

1. Назвіть основні класифікаційні ознаки систематизації методів соціальної роботи.
2. Розкрийте взаємозв'язок понять «методи соціальної роботи», «технології соціальної роботи», «форми соціальної роботи». Розробіть структурно-логічну схему цих взаємозв'язків.
3. Запропонуйте визначення і дайте характеристику спеціальних методів соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола ; заг. ред. А. Й. Капської. – К., 2002. – 164 с.
2. Лукашевич М. П., Минович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : [навч. пос.]. – 2-ге вид., доп. і випр. – К. : МАУП, 2003. – 168 с. (С. 116–137)
3. Методика и технологии работы социального педагога : [учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений]. / Б. Н. Алмазов, М. А. Беляева, Н. Н. Бессонова и др. ; под ред. М. А. Галагузовой, Л. В. Мардахаева. – М., 2002. – 192 с.

4. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Овчарова Р. В. – М., 2001. – 480 с.
5. Ромм М. В. Ромм Т. А. Теория социальной работы : [учеб. пособие]. – Новосибирск, 1999. – 64 с.
6. Российская энциклопедия социальной работы / Под ред. А. М. Панова, Е. И. Холостовой. – М., 1997.
7. Соціальна робота в Україні : [навч. пос.]. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. ; за заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
8. Технологии социальной работа : [учебник] / под общей ред. Е. И. Холостовой. – М., 2001. – 400 с.
9. Технология социальной работы : [учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений] / под ред. И. Г. Зайнишева. – М., 2002. – 240 с.
10. Технології соціально-педагогічної роботи : [навч. посібник] / за заг. ред. проф. Капської А. Й. – К., – 372 с.
11. Фурдей С. Г. Понятие социальной технологии / Фурдей С. Г. ; под общей ред. проф. В. И. Курбатова // Социальная работа. – Ростов на Дону, 1999.